

Творчість як суспільна цінність криє в собі потужну потенцію актуалізації енергії національного світопочування й світомислення в новочасних контекстах, включаючись у процес налагоджування рятівних етично-естетичних програм національного порятунку.

Українська культура сьогодні повертає своєму народові ціннісні орієнтації, котрих він був позбавлений протягом довгих століть перебування у стані згубної недержавності, повного вилучення із власного історичного контексту.

Проходження української культури крізь обшири власної історії з її «вершинами і низинами», художнє осмислення цього незглибимого спадку лягає в основу процесу самооновлення не закріпаченої свідомості українців. Саме літературі з її розгорнутими у часі культурними цитатами належало творити ті захисні моделі, філософія яких має силу «пересотворювати» національну психологію.

Аби досягнути невлонну таємницю буття рідного народу в космічному хронотопі і в кожному дні, треба читати його великих поетів. Бо справжній поет не проживає час: це сам час живе, пульсує, проміниться в його слові. А митець постійно долає межі свого екзистенційного життєпростору, розгортаючи власний індивідуальний час у всіх його мислимих і незбагнених вимірах. «У кожному з нас закладено Божий дар свободної волі, свободного вибору. То головна засада християнської етики. На цьому ґрунтується відповідальність людини за свої вчинки. Обставини життя тільки зумовлюють той вибір за належної моральної активності.

Внутрішня воля поета – теж дар Божий. То вже особливий дар, коли попри всю залежність від обставин, середовища, місця та часу людина почуває себе вільною й «нікого не боїться, окрім Бога».

«Коли тиск обставин для неї не вирішальний. Коли спокуси її не діймають. Коли внутрішній голос у ній перемагає всіх сирен і вона залишається собою скрізь і всюди, як той діамант, у якому можна затемнити якусь грань, але не можна zdeформувати його. Нам не відомий у світовій літературі ще такий вільний, високий і віщий сон незахищеної людини посеред поліцаїв, донощиків і фарисеїв».

Кожен великий митець приймає історію своєї нації у своє серце і актуалізує її, як власну живу сутність. Мисляча історія – це шлях розгадок і передбачень. А Шевченкові пророцтва – передбачення вражають і водночас дають шанс для переоцінки цінностей і повернення.

Міфосвіт у Рильського дає тонке розуміння ним зімкнення першопочатку з кінцем. Художньо-міфологічне співіснування різночасових циклів притаманне й «Кобзареві». Поняття першопочатків значно ширше, включаючи міф про щасливе-несчасливе дитинство і міф про ідеальний першопочаток (у Кобзаря-переважно перенесений на козацьку добу, хоча й уявлення про зразкове буття первозданного космосу, пов'язане з українським релігійним культом астральної тріади, проступає доволі чітко). До складу космогонічного міфу українців належать такі складові: створення світу птахами і неодмінна поява світил. Рослини були на початку, пануватимуть і в кінці. У «Кобзарі» і на початку, і в кінці, і повсякчас з'являється образ світового дерева. Варіанти шевченківського образу прадерева-дуба, який символізує основу національного буття і пов'язується з вірою в майбутнє оновлення України, чи явора, з-під якого б'ють життєдайні води--набули багатогранного символічного змісту. Вершиною поетичного мислення двох поетів є їхнє уявлення про світотворчий цикл. Ідея творчості у Рильського наскрізна: це і творчість природи восени, і осінь, і творчість поетична, майже аналогічна до Божественного першотворення. Творчість ремісника і співочо-музична виступають метафорами до поетичного та Божественного першотворення і світотворення. У Шевченка цей різновид міфу ідеального першопочатку змикається з міфом кінця, і в їхньому зіткненні виявляється апокаліптичність реальних обставин життя сучасного села, ознаменована зрушенням зір з горішньої позиції світобудови, засвоєного міфопоетикою Т. Шевченка з Біблії. Драматизм такого зіткнення наголошений, зокрема, у трагічному фіналі поеми «Княжна», який абсолютно суперечить славослів'ям українського роду, пов'язаного в давньоукраїнській міфології з яйцем сокола-роду. Взаємоперехід образів, кругообіг метафоричних перенесень, є одним із основних принципів розбудови Рильським свого міфосвіту. І хоча міфопоетичні смисли у поета інколи здрібнюють і перетворюються на метонімічні знаки сучасності, пригнічуються тотально домінуючим, а не паритетно існуючим, контекстом сучасності, Рильський, зрештою, не вдавався до химерних або навмисно ускладнених епітетів і метафор. Поет не боїться простих, буденних слів і метафор. Глибоко розумів поезію Т. Шевченка часто цитував:

Учи неложними устами

Сказати правду.

І поетове:...зате в житті ні разу

Неправді не служив!

(“ Пам ’ятник “)

Мобілізація етично-естетичного фонду творчого доробку Рильського здатна відчувати художню історію свого народу як співпережити, а традиційну й новітню словесність як джерело самовдосконалення, як сферу «інтенсивного пошуку нових естетичних вимірів слова».

Феномен творчості художника, явивши світові «справжню поезію як свободу», має невідпорну притягальну силу для читачів і науковців.

Естетична глибина мистецького твору віддавна закріпила за собою функцію основного критерію його вартості. Естетичні мистецькі уроки передбачають пізнавальний ефект, семантична поліфункціональність котрого має постійну потенційну властивість відкривати нові незнані глибини багатьох сутностей. Це робить людину вільною, а простір пізнання й самопізнання розгортає до неосяжності. Висока поезія навчає нас мислити, «думати найширшими, найсвітлішими думками». І це – найбільша нагорода, якою обдаровує нас мистецтво. Залишається погодитись із твердженням Олени Реріх: « Через розвиток здатності мислити прекрасно виростуть наші можливості. Сказано – «царство не в коронах, і не в натовпах, а в космопросторовості ідей».

А справді: були всесоюзні фестивалі, ми демонстрували свій невмирущий «гопак», і вишиванки, й ентузіазм – так само невмирущий. А за тією святковою завісою щезало найсуттєвіше - наша самість у власному бутті.

Якщо взяти до уваги, що художній світ – це не лише світ закономірностей, узагальнень, але й світ певної символіки безумовної значимості, функціональності кожного компонента світобудови, то зрозуміємо, що кожне явище мистецького простору існує не лише тому, що воно насправді є, а через те, що воно проголошує, виражає щось, містить у собі ідею, розпросторену в позачасі. Коли митець силою свого обдаровування перетворює матеріал натури у художній факт, коли його інтуїція пробиває оболонку видимого і зриму сутність «божественних ієрогліфів», тоді ми зустрічаємо ту новітню реальність, котра володіє потужною силою духовної екстраполяції в сучасність і прийдешнє, чарівністю божественної артистичної краси.

Оскільки мистецька реальність кожної національної літератури пильно оберігає власні опорні образи-архетипи, котрі протягом століть концентрували полісемантичну сутність слова, його здатність акумулювати нові грані світопочування в часопросторових трансформаціях, наша увага до

автономного поетичного світу Тараса Шевченка перебуває в стані особливої відповідальності. Інтенсивне індивідуальне мистецьке переживання світу поетом, інтимізуючи характер довкілля у впізнаваних образах, активізуючи емоційний простір реципієнтів, здатне творити особливий симбіоз знакового порядку, в котрім оприявнювався духовно-естетичний образ нації в контексті певного часопростору.

Енергія оціночного елемента, котрий випромінюється словом поета, об'єднує категорію простору і часу одномоментно, так само однохвилюво вписуючи абсолютно прозорі буттєві картини у сферу вічності через неперебутність праукраїнських національних традицій, в котрих відчуття природи, як живої субстанції, - одне з концептуальних.

Поезія Тараса Шевченка стала тим надійним прихистком, у якому природа знайшла ще одну форму своєї неперебутності – мистецьку реальність. І, відповідно, її всюдисущість, усюдиприсутність так само стали фактором духовного буття людини в модерному світі.

Серед численних факторів, що впливають на дуже складний і по суті своїй маловивчений і глибоко індивідуальний процес формування особистості взагалі, а творчої зокрема, безсумнівно, маємо враховувати такий фактор, як детермінація суттєвих рис інтелекту індивіда із мірою його залучення до культурної спадщини людства, в якій словесному мистецтву належить найвизначніше місце.

Доведено, що рівень гуманітарної культури людини завжди виступає запорукою її плідної діяльності в усіх галузях творчої праці разом із науково-технічною сферою.

Однією з рис високорозвиненої творчої особистості психологи вважають емпатію. Під цим терміном розуміємо знатність індивіда проникати в почуття, думки і бажання іншої людини, вміння співпереживати їй тонко відчувати чуже, інше, як своє. Мистецтво є одним з могутніх факторів формування саме такої здатності людського характеру. Яскравим прикладом виховання і вироблення емпатичної здібності людини є ефект катарсису, на який розраховували майстри високої античної трагедії. Мета такої психологічної ситуації – активізація процесу очищення душі шляхом співпереживання драматичним колізіям долі героя. Про М. Рильського говорять дослідники як про поета рідної природи. Письменникові відомі голоси птахів, їхнє життя і поведки. Поет відтворює в поетичній формі емоційне відчуття рідної природи. Це передзвін «високих сосон», «радість

голубого дня» і синє небо, що немов зняте із ткацького верстата. Загальноновизнано, що українська поезія – надзвичайно благодатна сфера для буття рідної природи у слові. Універсальність окремих образів природи в мистецькому оприявненні нарощує свою значимість від фольклорних інтерпретацій до авторських моделей світобудови безнастанно. Такі пейзажі особливо інтенсивні в двох останніх збірках поета - «Голосіївська осінь» і «Зимові записи». Образи степу, води, неба, дороги, птахів позначені особливою органічністю буття в українському поетичному світі завдяки сталій архетипічній основі й здатності модифікуватися в нових контекстах.

Прилучення особистості до культурних цінностей суспільства впливає і на таку важливу рису людського інтелекту, як креативність мислення, тобто здатність його до більшої гнучкості, швидкості і продуктивності, а ще – можливості долати стереотипи.

Серед важливих факторів формування творчої особистості мистецтво вважається найпродуктивнішим, бо саме воно опосередковано найефективніше впливає на процес інтеріоризації (присвоєння та освоєння) людиною загальнолюдських етичних та естетичних цінностей і спеціальних знань – історичних, лінгвістичних, економічних.

Отже, освоєння особистістю духовної культури людства дає їй можливість на практиці відчувати дію основного гуманістичного принципу людської діяльності, суть якого сформулював ще Протагор: «Людина є мірилом всіх речей».

Сукупність гуманітарного знання, засвоєного людиною на органічному рівні, виховує таку важливу якість світосприймання, як його адекватність. Людина сприймає світ таким, яким він є. При цьому одночасно має здатність осмислювати взаємозв'язок минулого з нинішнім з особливим відчуттям перспективи. Йдеться про форму діалектичної адекватності світосприймання.

Характерною рисою рівня розвитку цивілізації взагалі, а цивілізованої людини зокрема, є ступінь оволодіння нею силами природи, а ще – рівень культури цього оволодіння. Ідеальним суб'єктом цієї діяльності є людина, чий чуття й інтелект відшліфовані досвідом тисячолітньої духовної діяльності людства. Так звана екологічна культура, безперечно, є прямим показником ефективності прилучення особистості до духовної спадщини людства. Мистецтво, яке у найвищих своїх проявах лишається емоційно-інтелектуальною серцевиною духовної культури, вчить людину сприймати

світ багатоаспектно, сприяючи видобуванню найгармонічнішою аксіологічної системи.

Зрозуміло, що саме мистецтво, як найулюбленіша сфера людської діяльності, фіксує не лише історичний, а й індивідуальний досвід особистості. Саме воно є згустком емоцій, високих прагнень, розбитих сподівань, тобто саме тієї сфери життєдіяльності, яка не фіксується іншими видами людської практики. А звідси, зрозуміло, саме мистецтву належить формувати емоційну культуру особистості. Результат – оновлення форм сприйняття сучасності, дестандартизація поглядів і повноцінне відновлення психологічного балансу.

Підкреслимо, що література, а особливо поезія дає той простір, в якому всі аспекти формування психології сучасника знаходять і своє джерело, і свою форму оприявлення.

Моральні й психологічні аспекти взаємодії людського духу зі світом природи завжди лишалися дзеркалом становлення загальнолюдської гуманістичної свідомості. Природа і філософія, природа і мистецтво – це аспекти художнього осмислення проблеми «природа і людина» українським словесним мистецтвом протягом усієї історії становлення української літератури. Шляхи образного пізнання природи на вищому рівні поетичної рефлексії, інтегральність цього явища як джерела дієвої сили на стику національних і універсальних естетичних переживань ставали об'єктом багатьох дослідників, оскільки взаємини між митцем і природою трансформуються в акції творення нової реальності – художньої. Цей процес зумовлює розвиток образів зі сфери природи в експлікації поетичної мови, набуття ними нових значень особистісних інтерпретацій.

Природа у словесному мистецтві виступає як об'єкт пильної уваги, як взіреть етично-естетичної міри, як джерело творчого поривання. Трансформована через систему індивідуальних авторських дзеркал, природа помножує власну сугестивну потужність впливу на людську душу. Усталене сприйняття часових координат постійно трансформується. Філософське осягнення хронотопу в поезії Тараса Шевченка має багатоплощинний характер, і це відчутно навіть у просторі одного невеликого тексту.

У процесі наших спостережень над словом Тараса Шевченка та М.Рильського переконуємося, що знаки часопростору в межах ліричної мініатюри несуть по-особливому значущу інформацію.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Рильський М.Сонети.-К.:Молодь,1969.-198с.
- 2.Рильський М.Вибрані твори.-К.:Дніпро,1977.-351с.
- 3.КривенкоД. Принат і принатка.-Харків:БВ,1996.-203с.
- 4.Маслов А.Психологія науки//Гуманістична психологія: Антологія у 3 т.-Т.1.Гуманістичні підходи в західній психології ХХст.-К.: Пульсари,2001ю-252с.
- 5.Таран Л."Незримий скарб душі".Спроба характеристики сучасної української любовної лірики //ТаранЛ. Енергія пошуку.-К.:Рад. Письменник,1988.-с.29-61.
- 6.Пономаренко О.Оновлюючи світ і душу(Архетипи вогню й води в міфопоетиці Тараса Шевченка)// Українська мова й література в середніх школах,гімназіях,ліцеях та колегіумах.-2005.-N 9-10.-С.164-173.